

Kişilerarası İletişimde Devingenlik: Yeni Bir İletişim Modeline Doğru...

Hatice ÇUBUKÇU*

Abstract

System Theory which stems from the concept of system that signifies the whole by virtue of the interdependence of its parts provides a metatheoretical framework for Pragmatics (also sometimes called as interactional approach). The basic tenets of system theory have been applied to human communication in the Pragmatic Model of Interpersonal communication by Fisher and Adams. While this paper discusses certain aspects of this model, it is argued that the model fails to represent the retrospectivity principle, one of the basic principles of the System Approach, which suggests that understanding communication is to make sense of the communicative patterns retrospectively. Accordingly, the Dynamic Model of Interpersonal Communication proposed in this study is expected to signify the process of retrospective sense-making within the dynamic nature of interpersonal communication. Also highlighted in the paper is the role of intrapersonal communication in its relationship to the higher level communication systems.

Key words: Intrapersonal communication, Pragmatic Model of Interpersonal Communication, System Theory, Dynamic Model of Interpersonal Communication.

Özet

Edim bilimsel iletişim yaklaşımlarının temel dayanaklarından birisini oluşturan Dizge Kuramı birbiriyle bağlantılı ögelerin kendi tikel özelliklerinden farklı biçimde bir bütünsellik oluşturdukları görüşüne dayanmaktadır. Bu çalışma, Dizge kuramının temel ilkelerinden yola çıkılarak oluşturulan Fisher ve Adams'ın Kişilerarası Edimbilimsel Modelini, aynı çalışmadaki iletişim ilkeleri çerçevesinde tartışırken, kişilerarası iletişimde geriye doğru işleyen anlamlandırma sürecinin (ilke no 4) bu modele yansıtılmamasını eleştirmektedir. Bu doğrultuda, bu çalışmada sunulan Kişilerarası Devingen İletişim Modeli, ileriye ve geriye doğru işleyen anlamlandırma süreçlerini içermekte, bu çalışmada ayrıca, kişi içi (içsel) iletişim dizgesinin öteki üst dizgelerle olan etkileşimi iletişimin devingen yapısı içerisinde yeniden ele alınmaktadır.

Anahtar sözcükler: Kişi içi (içsel) iletişim, Kişilerarası Edimbilimsel İletişim Modeli, Dizge Kuramı, Kişilerarası Devingen İletişim Modeli.

(*) Yrd. Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İngiliz Dili Eğitimi Anabilim Dalı öğretim üyesi ve Yabancı Diller Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdür Yardımcısı

1.0 Giriş

Genel anlamıyla, iletme eyleminin karşılıklı olarak yerine getirilmesi olarak tanımlanabilen **iletişim** aynı zamanda, evrende yer alan karşılıklı etkinlikler bütününi kapsayan bir üst-terimdir. İnsan iletişimini açıklama çabaları eski çağlara dek uzanmasına karşın, bu alandaki bilimsel çalışmalar, bilinen ilk iletişim modeli olan Aristo modelinden (İ.Ö, 5-4) yaklaşık 2500 yıl sonra, 20. yüzyılın başlarına dayanır. Yazılı basının ve radyonun kitleler üzerindeki politik ve etik etkilerini incelemek amacıyla başlatılan araştırmalar; ardından II. Dünya Savaşı sonrasında yaymaca (propaganda) erekli çalışmalarla birlikte ivme kazanır (Osgood vd.,1957 içinde, Mc Quail&Windahl,1997). **Kişilerarası iletişime** olan yönelimin ise, 1960' lardan sonra başladığı ve ilgili kuram ve modellerin bir çoğunun kitle iletişim modellerinden yola çıkılarak geliştirildiği söylenebilir. Dilbilim ve yan alanlarında (örn.Toplumdilbilim, Göstergibilim, Ruhdilbilim vb.), ayrıca Budunbilim, Toplumbilim, Bilişbilim vb. gibi ilgili alanlardaki gelişmelerin de yansımasıyla, 'kişilerarası iletişim' kavramının ve iletişim modellerin de zaman içerisinde değiştiği görülmektedir.

Kişilerarası iletişim sürecindeki 'devingenlik' özelliğini vurgulayan bu çalışmada önerilecek olan **Kişilerarası Devingen İletişim Modeli**, Fisher & Adams (1994) tarafından geliştirilen Edimbilimsel İletişim Modeli'nin evrilmesini amaçlamaktadır.

1.1 Tarihsel süreç içerisinde kişilerarası iletişim modelleri

"Katılanların bilgi/sembol üreterek birbirlerine ilettikleri ve bu iletileri anlamaya yorumlamaya çalıştıkları bir süreçtir" (Tubbs ve Moss, 1974; Dökmen, 1999) biçiminde tanımlanabilen **Kişilerarası iletişim** kavramını açıklamaya çalışan modeller içerdikleri yaklaşımlar yönünden üç ana başlık altında özetlenebilir: A. Tek yönlü (çizgisel) iletim odaklı modeller, B. Karşılıklı iletim odaklı modeller ve C. Etkileşim odaklı modeller.

Politikabilimci Harold Lasswell'in (1948) etki odaklı kitle iltişim modeli¹; (*Kim? - > ne söyler? -> Hangi kanal ile? -> kime? -> ne etki ile*) ve ardından, Shannon ve Weaver'in (1949) tarafından geliştirilen **Matematik Yaklaşımlı İletişim Modeli**²'ni temel alan tek yönlü (çizgisel) modeller arasında yaygın olarak kullanılan, **Kişilerarası Düzgü Modelidir**. Bu yalın model, kendi başına iletilmesi olanaksız olan

1 Geribildirimi içermeyen bu düzçizgisel model, propaganda amaçlı iletişime yönelik olarak günümüzde de yaygın olarak kullanılmaktadır

2 Bilgi iletilen tüm durumlarda, insanlara ve makinelere uygulanabilme özelliği taşıyan geniş kapsamlı bir modeldir. Bu modelin en önemli özelliklerinden birisi de iletişimde ilk kez "gürültü" ögesine yer veriyor olmasıdır. Gürültü, iletişim kanalında yer alan fiziksel gürültü olabileceği gibi, görme ya da duyma dizgelerindeki sinirsel - fizyolojik gürültüler ile bilgi kaynağında/hedefte yer alan unutmama, seçici algılama vb. gibi ruhsal gürültüler olabilmekte (Dökmen.: 322). Gürültü etmeni iletişim sürecinde gönderilen iletinin (Gİ), alınan iletiyle (Aİ) aynı olmayabileceği yaklaşımını getirmesini yönünden çok önemli sayılmaktadır: Gİ = Aİ (Usluata 1991:33).

iletinin/gönderenin/mesajın düzgülenmesi ve alıcı tarafından çözülerek iletinin alınması işlemlerinden oluşmaktadır. **İleti**, kaynakların göndermek istedikleri anlam, **düzgüleme** ise bu anlamın bir **belirtke** ile eşleştirilmesidir (Sperber&Wilson,1986). Örneğin, düzgülemenin sözlü dille yapıldığı karşılıklı konuşmada anlamsal canlandırmalar (semantic representations), sessel canlandırmalarla (phonetic representations) eşlenerek iletilmektedir. İzleyiciyi/dinleyiciyi yalnızca etkilenen kişi/kitle olarak niteleyen bu yaklaşımlar yerini 1970’lerde izleyicilerin etkin katılımcılar sayıldığı izleyici odaklı iletişim kuramlarına bırakmaktadır. Osgood ve Schramm (1954)’ın Dairesel modeli bu yönüyle kendinden önceki modellerden ayrılıyor (Usluata,1991). Bu modelde gönderici - alıcı gibi terimler kullanılmazken, her iki tarafın da düzgüleme, açıklama, yorumlama işlemleri yaptığı belirtilir(McQuail ve Winsdahl,1997: 29-30). Bu bağlamda iletişim düz çizgisel ve tek yönlü bilgi iletimi (enformasyon) kimliğinden ayrılarak ‘karşılıklık’ özelliği ile öne çıkmaktadır (Dökmen 1999:20). Dairesel Model’in kimi yetersizliklerini tartışan Dance (1967), iletişimin başladığı noktaya tam bir daire oluşturarak geri dönemeyeceğini ileri sürerek, sürekli genişleyen ortak iletişimin alanını ve iletişimin devingenliğini gösteren **sarmal model**’i geliştirir (Usluata,1991). Etkileşim odaklı modellerin öncüsü sayılan bu maodle göre, iletişim süreci tüm toplumsal süreçler gibi değişime uğrayan öğeler, ilişkiler, ve çevreleri içermektedir. Ayrıca, Paul Grice’in ‘anlam’ın nasıl oluştuğunu açıklamaya dönük çalışmaları (1957, 1975) ve karşılıklı konuşmada konuşanlar arasında bulunduğu ileri sürülen ‘işbirliği’ ilkesi edimbilimsel (etkileşimsel) iletişim modellerinin(örn. Çıkarımsal Düzgü Modeli) doğmasına yol açmıştır (Sperber&Wilson,1986).

Kısaca iletişim günümüzde, iletişim sürecini çevreleyen ve kişilere ilişkin özelliklerin(örn. kişilik özellikleri, bilişsel süreçleri, inançlar, ‘benlik kavramları’ gibi) tüm bağlamsal etmenlerin işin içerisine girdiği karmaşık bir süreç olarak algılanmakta. Bu çerçevede ortaya çıkan Ruhsal (Fisher ve Adams,1987), Bilişsel (Sperber &Wilson, 1986), Toplumsal ilişki yönelimli modeller (örn. İlişkide Yaklaşım Modeli , İlişki Sonlandırma Modeli (Knapp,1984), İlişki Süzgeci Modeli (Duck,1985)) kimi örnekler olarak sayılabilir. Kişilerarası iletişim kavramı da bu çerçevede güncel bir yaklaşımda, “kişilerin karşılıklı olarak anlam yaratmaları, bu anlamları paylaşmaları, birbirleriyle ilgili bilgi edinmeleri ve ilişki kurmaları süreci..” olarak yeniden tanımlanabilir (Orbe&Bruess,2005). Bu türden yaklaşımlar, ‘kişilerarası iletişim’ teriminin kimi zaman ‘kişilerarası etkileşim’ kavramıyla özdeş biçimde kullanılmasına yol açarken, bu iki kavramın ayrılması gerektiğini öne süren görüşler de ileri sürülmüştür.³ Ne var ki,

3 Örn. Capella (1987), kişilerarası iletişimin ruhsal nitelikli bir alışveriş olduğunu belirtirken, toplumsal rollerle sınırlanmış olarak yapılan iletişimin kişilerarası iletişim sayılamayacağını belirtiyor. Oysa, Dökmen’in (1999:24) de değindiği gibi bu iki tür iletişimi birbirinden kesin sınırlarla ayırmak zor görünüyor. Toplumsal rollerle belirlenmiş olan bir iletişim yerine göre kolaylıkla ruhsal nitelikli bir etkileşime dönüşebilmektedir.

bu ayrımı yapmanın kolay olmadığı, çoğu kez bu iki tür iletişim birbiriyle içiçe sürebileceği⁴ (Dökmen, 1999:24-5) görüşüyle, Orbe&Bruess (2005)'in tanımını temel alan bu çalışmada, 'kişilerarası iletişim' terimi 'kişilerarası etkileşim' terimiyle özdeş olarak kullanılacaktır. Ayrıca, yüzyüze yapılan karşılaşmaların (encounters) yanı sıra, zaman ve/veya uzam yönünden aralanan, telefon, mektup gibi araçların kullanıldığı iletişim biçimleri de kişilerarası iletişim ya da etkileşim sayılacaktır. Bu ayrım, konferans, söylev gibi topluluk önünde bir konuşmacı tarafından yapılan konuşmaları kapsamı dışında bırakmaktadır

2.0 Dizge kuramı (System Theory) ve Edimbilimsel İletişim Modeli

Kişilerarası iletişimi en az iki kişinin birbiriyle toplumsal ilişki yaratma süreci olarak tanımlayan Fisher ve Adams'a göre iletişim, sürekli yeniden yapılanarak süren devingen bir değişimler dizgesidir.

F&A, etkileşimsel iletişim yaklaşımını özünde Edimbilimin de dayandırıldığı "Dizge Kuramı"⁵ ile ilişkilendirerek açıklamaya çalışmaktadır. Buna göre; toplumsal bir dizge olan iletişim, Galaksiler, insan bedeni vb. tüm öteki dizgeler gibi birbirlerine bağımlı öğelerden oluşur. Dizgelerin bir bütün olarak özelliği, kendilerini oluşturan öğelerin özelliklerinden farklıdır. Dizgelerin beş özelliği şöyle sıralanabilir (s.8-12):

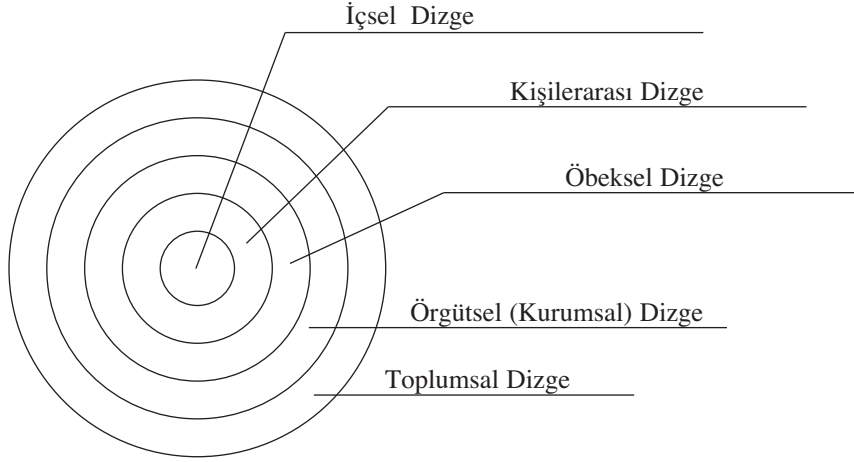
- 1) Dizge içindeki her öğe, öteki öğeleri etkiler ve onlardan etkilenir.
- 2) Bir dizge onu oluşturan alt dizgelerin toplamına eşit değildir.
- 3) Her dizge kendisini kuşatan çevrenle etkileşim içindedir.
- 4) Dizgenin çıktılarını, girdilerine bakarak tanımlamak olanaksızdır.
- 5) Her dizgede öğeler arasındaki ilişki basamaksal bir sıralanış⁶ içinde oluşur. Eşdeyişle, dizgeler kendi içlerinde de birbirini kuşatan alt/üst dizgelerden oluşurlar. Her dizge bir alt dizgeyi içine alır; buna karşın onu belirlemez.

Bir örneğe (analogy) yapılacak olursa, Sindirim dizgesi organlardan, organlar hücrelerden oluşur. Dizge kuramının kişilerarası iletişime uyarlanışındaki temel sayıltı, kişilerarası iletişimin bir 'toplumsal dizge' olduğudur (Fisher ve Ark.1994:9). F&A, iletişim dizgelerini basamaksal ilişki içeren bir çizelgeyle şu biçimde gösterir (Bkz. Çizim 1):

4 Sözelimi, sayım görevlisinin yaş sorması sırasında oluşabilecek karşılıklı bir gülüşme ya da bir şaka, iletişimin niteliğini değiştirebilir.

5 İlk kez 1937'de Ludwig von Bertalanffy tarafından ortaya atılan Dizge Kuramı, ayrıca, biyolojik, yerbilimsel, matematiksel vb. birçok dizgenin açıklanması yönünde kullanılmıştır.

6 hierarchical

Çizim 1. İletişim dizgelerinde basamaklı ilişki (Fisher & Adams, 1994)

Toplumsal dizge, kişilerin birbirleriyle bağlantılı olarak davranışta bulunmaları durumunda oluşur. Bu da en az iki kişinin en geniş biçimiyle de tüm toplumun iletişimini kapsar. Bu ikisi arasında yer alan küçük ya da büyük öbekler, örgütler ya da kurumlar farklı büyüklükteki dizgeleri oluşturmakta, kişinin kendisiyle iletişimi ise ruhsal bir dizge (içsel dizge) sayılmaktadır. **Kişilerarası dizge**, bir alt dizge olan **içsel dizge**, ve daha büyük dizgeler tarafından etkilenmekte, aynı zamanda onları etkilemektedir. Bu geniş çerçeve içerisinde, kişilerarası iletişime odaklanan F&A'nın bu konuda ileri sürdüğü ilkeler 5 başlık altında özetlenebilir (s.10-17):⁷

1) İnsan iletişiminin anlaşılabilmesi insanların davranışlarının yorumlanmasını gerektirir. Eşdeyişle, kişilik özellikleri, duygular gibi gözlemlenemeyen ögeler yerine davranışlar üzerinde odaklanılmaktadır.

2) İletişimsel davranışlar tikel olarak değil, bu davranışların birbirleriyle olan ilişkileri içerisinde yorumlanabilir yada tanımlanabilir. Buna göre, iletişimsel davranışlar kendi içlerinde incelenmesi yerine etkileşim dizilimi/örgüsünün incelenmesi yeğlenmektedir (Lagers:1983; içinde F&A).

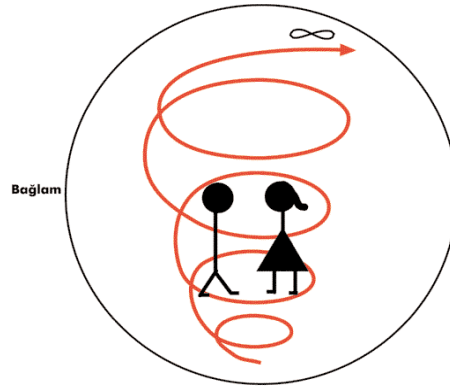
3) İletişimsel örgüler kendi bağlamları içerisinde anlam taşır. Bağlam⁸, etkileşimin yorumlanmasına katkıda bulunabilecek herşey olarak düşünülebilir. O nedenle günümüzde çoğul bağlamlardan söz edilmektedir.

⁷ 1967'de Paul Watzlawick, Janet Beaubien ve Don Jack "İletişim Edimbilimi" adlı yapıtlarında edimbilimin kişilerarası iletişime uyarlanması yapmışlardır. Fisher ve Adams (1994)'ın etkileşimsel yada edimbilimsel yaklaşım adını verdikleri bu model sözü edilen çalışmaya dayanmaktadır (s.16-19).

⁸ Bu çalışmada yer kısıtlılığı nedeniyle ayrıntılandırılmayan 'bağlam' konusu için bkz. Orbe&Bruess (2005).

4) İletişimin anlaşılması iletişim örgülerinin artzamanlı olarak yorumlanmasıdır.

F&A, bu ilkeleri, etkileşim odaklı bir model olan Dance'ın (1967) Sarmal İletişim Modeline uyarlayarak **Edimbilimsel İletişim Modeli** adını verdikleri iletişim modelini oluşturur. Kişilerarasındaki iletişimin sürekliliğini ve geçmişteki iletişimlere üzerine kurulduğu görüşünü yansıtan Sarmal Modelde iletişim süreci, iki kişiyi çevreleyen ve yukarı doğru gittikçe genişleyen bir sarmalla gösterilmiştir. F&A ise bu modelde (Bkz. Çizim 2) sarmalların başlangıç ve bitiş noktalarının sonsuza uzandığı üç boyutlu bu yaklaşımı yansıtmaktadır.

Edimbilimsel İletişim Modeli (Fisher ve Adams, 1997)

Çizim 2. Edimbilimsel İletişim Modeli (Fisher & Adams,1994)

F&A'nın bu modeli iletişimsel davranışların belli bir amaca/yönelik olarak yerine getirildikleri görüşünü yadsımamakla birlikte, davranışların yerine getirildikten sonra geriye dönülerek yeniden tanımlandığı düşüncesini ağırlık taşımaktadır: Bu da, iletişim sürecinin özünün bir değişim süreci olduğu ve bu süreç içerisinde amaçların da, anlamların da sürekli olarak yeniden tanımlandığı sonucunu taşır. Buna göre davranışlar etkileşim örgüsünün oluşturduğu bağlam içerisinde anlam kazanmaktadır. Sözelimi, birbirlerinin omzuna yumruk vuran iki kişi ardından gülererek kucaklaşıyorlarsa, "vurma" davranışlarına dostça bir selamlaşma anlamı yüklenir.

İletişim sırasında geriye doğru işleyen bu anlamlandırma/tanımlama sürecinin F&A modelinde yansıtılmadığı görüşü ise bu çalışmanın tartışmasını oluşturuyor.

3.0 Yeni bir kişilerarası iletişim modeline doğru

3.1 Devingen İletişim Dizgeleri

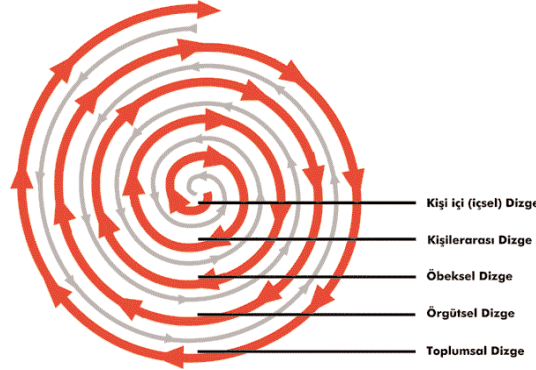
Bu bölümde, öncelikle Fisher ve Adams'ın (1994) Dizge Kuramına dayanarak oluşturduğu Kişilerarası Edimbilimsel İletişim Modeli'nin kimi yönleri tartışılarak, bu

doğrultuda geliştirilen yeni bir kişilerarası iletişim modeli sunulacaktır. Ancak, öncelikle, F&A'nın modeli için temel çerçeve oluşturan ve iletişim dizgeleri arasındaki basamaksal dizilimini gösteren çizelgenin yeniden irdelenmesi yerinde olacaktır (Bkz.çiz. no1).

1. Sözkonusu çizelgede iletişim dizgeleri kişi-içi dizgeden, toplumsal dizgeye doğru basamaksal bir dizilişle sıralanırken, üst dizgelerin alt dizgeleri kapsama ilişkisi gösterilmekte; buna karşın, alt dizgelerin üst dizgelere olan etkisi ve dizgeler arasında bulunduğu ileri sürülen sürekli etkileşim durumu (bkz. İlke 1) bu çizelgede yansıtılmamaktadır.

2. En üst katmanda toplumsal dizge ile sınırlanmış olan bu modelin, sonsuz sayıdaki (örn. öteki uluslar, öteki kültürler, vb) öteki üst dizgeleri göz önünde bulundurmadığı söylenebilir.

Aşağıda gösterilen ve “**Devingen İletişim Dizgeleri Modeli**” olarak anılacak olan bu modelde ise dizgeler arasındaki ilişki akışkanlığı öne çıkarılmaya çalışılmıştır (Bkz. Çizim 3).

Çizim 3. Devingen İletişim Dizgeleri Modeli

Bu modelde sonsuza doğru uzanan, ucu açık sarmal çizgi, en alt (kişi- içi) dizgeden başlayarak sonsuz sayıdaki üst dizgelere ulaşan iletişimi/etkiyi simgelemektedir. Ters yöndeki ikinci sarmal çizgi ise en üst iletişim dizgelerinden en alt dizgeye doğru akan etkileşim sürecini göstermektedir.

3.Üçüncü olarak, Fisher ve Adams'ın 'davranış' odaklı iletişim yaklaşımı, kişi-içi (içsel) iletişim dizgesinin kişilerarası dizge üzerindeki etkisine değinmekle birlikte, onu (duygu, inanç, güdü vb..gibi) gözlenebilir olmayan öğelerden oluşan salt 'ruhsal' bir dizge olarak nitelendirmekte ve 'toplumsal' olarak nitelendirdiği öteki iletişim dizgelerinden ayırmaktadır. İçsel dizgedeki toplumsal öğeleri gözardı eden bu

yaklaşım, aynı zamanda içsel dizgenin öteki dizgelere dönük etkilerini de azımsar görünmektedir (bkz.s.9-10). Ne var ki, kişi-içi iletişim; başka insanlarla doğrudan bir etkileşim yolu olmadığından biçimsel yönden ‘toplumsal’ olarak nitelendirilmese de özünde ruhsal ve toplumsal öğeleri bir arada içermektedir.

‘Bir iletiyi ileten ve alanın aynı kişi olması durumu’ insanın kendiyle iletişimi olarak tanımlayan Erdoğan (1997:157) insanın uyku dışında, sürekli kendisiyle iletişim içinde olduğunu belirtirken⁹ içsel iletişimin nicelik ve nitelik yönünden en yoğun olan iletişim biçimi olduğuna değinmektedir.

Anne karnında başladığı düşünülen içsel iletişimin ilk yıllarda çocuğun kendisini, çevresini algılamada ve yorumlama egemen olan “ben” merkezli bir iletişim olduğu belirtilmekte. Buna karşın; çocuğun büyüme ve yetişkin olma sürecinde içsel iletişimde toplumsal etmenlerin ağırlık kazandığı görülmekte ve bu durum, “toplumsal biliş”(Bkz.Ritzer vd.,1982; Wiggins vd.1994), “toplumsal-kültürel biliş” (Bkz.Dijk, 1997,II) gibi terimlerle açıklanmaya çalışılmaktadır. Kısaca içsel iletişim, Dijk’in (1997) terimiyle, ‘kişisel biliş’ (individual cognition) ve ‘toplumsal-kültürel biliş’in (socio-cultural cognition) içiçe olduğu ruhsal-toplumsal bir süreçtir.¹⁰ Sözelimi sokakta yürüyen bir kişi “çok acıktım, çantamdaki sandöviçi yesem” diye düşündüğünde “şimdi sokakta yenmez”, “ya tanıdık biri görürse”, “el ne der?” gibi içsel geribildirimde bulunabilir.

Aşağıda, kişi-içi iletişim dizgesinin kimi üst dizgelerle olan etkileşimini örnekleyen konuşma metni bu çalışmanın yazarının kendi yaşamından alınmıştır.

Konuşma metninde, 17 yaşındaki Umur (U) yağmurlu bir günde okula gitmek için evden çıkacaktır. Annesine (A) seslenir:.

(1) U: *hadi anne ben çıkıyorum*

(2) A: (uzaktan seslenir)// *oğlum (a)*

(içinden, kendi kendine)‘**şemsiyeni al desem’...** (b)

(3) U: (sabırsız bir sesle) // *efendim anne*

(4) A: (içinden) **şimdi gene kızacak.. aslında karışmasam iyi olacak:** (a)

(seslenir) *tamam canım yok bi’ şey. sana güle güle.* (b)

Yukarıdaki örnekte, annenin içsel iletişiminin/içsel dizgenin (2b, 4a) oğlu ile anne arasındaki iletişimi (kişilerarası dizge) etkilediği (2a,4b) aynı zamanda bu kişilerarası

9 Dökmen (1999:71) insanın düşünmesi, duygulanması, kişisel gereksinimlerinin ayırdına varması, düş kurması, düş görmesi, kendine sorular sorması, bu sorulara yanıtlar vermesi vb. durumları içsel iletişim saymakta; bu durumda içsel iletişimin bir ölçüde uykuda da sürdüğünü belirtmektedir.

10 Toplumsal baskıların yoğun olduğu ortamlarda içsel iletişimin toplumun etkisini daha çok yansıttığı söylenebilir. Örneğin Ramazan ayında bazı illerde insanların sokakta bir şey yeme düşünceleri ivedi bir içsel geri bildirimle yasaklanır.

iletişim sürecinde yeniden biçimlendiği, eşdeyişle kişilerarası dizgeden etkilendiği görülüyor. Örneğin, önce annesi, U'ya şemsiye almasını önermeyi düşünürken, U'nun tepkisel ve aceleci yanıtı (4) sonucunda artık U'ya karışmaması gerektiğini düşünmeye başlıyor. Ayrıca A'nın U ile daha önceden yapmış olduğu konuşmanın (kişilerarası dizge) buradaki içsel dizgeyi etkilediği görülüyor (“Şimdi gene kızar.”). Bu iletişim sonucunda U, evden ayrılırken büyük olasılıkla, A'nın kendisine bir şey diyecek olduğunu ama bundan vazgeçtiğini düşünecek, belki bunun ne olduğunu bulmaya çalışacak, eşdeyişle U'nun içsel dizgesi de bu kişilerarası dizgeden etkilenmiş olacaktır. Daha dıştaki dizgelere doğru gidilirse, U'nun Türk kültüründeki aile içi ilişkileri çerçevesinde, dışarı çıktığını annesine bildirdiği görülebilir (toplumsal/kültürel dizgenin kişilerarası dizgeye etkisi). Ayrıca annenin içsel iletişiminde, oğlunun ıslanıp hasta olmasına ilişkin kaygılarının (içgüdüsel ve ruhsal) yanı sıra, karşı dairede oturan (her fırsatta torununun sağlığına ilişkin kaygısını belirten) babaannenin ne diyeceği, U'nun okulunda giysilerin düzenlenmesiyle ilgili kuralların (Kurumsal dizgeler) çok sıkı olması (ıslanmış kirli bir öğrencinin hoş karşılanmayacağı), öte yandan da, o gün annenin eline geçen aile sağlık sigortasının süresinin dolduğunu bildiren mektup (örgütsel dizge) ve buna bağlı olarak, içsel iletişimin öbekselle ve örgütsel/kurumsal gibi öteki toplumsal dizgelerle olan etkileşimine örnek sayılabilir. Öte yandan, annenin ‘oğluna karışmaması gerektiğini’ söyleyen içsel geribildirimi, anneyle oğlu arasındaki olası bir çatışma durumunu engellemiştir.

Bu örnek ötelenerek, farklı iletişim durumları kurgulanabilir. Sözelimi, annenin içsel iletişiminde ‘U'ya karışmanın doğru olduğunu’ düşündüğü varsayılacak olursa: i) Evden annesiyle çatışmış olarak ayrılan U'nun, değişen içsel dizgesindeki bu olumsuzluğu sınıftaki arkadaşlarıyla (öbekselle dizge), ii) ya da ilk derste karşılaşacağı matematik öğretmeniyle olan iletişiminin yansıtılabileceği (kişilerarası dizge); iii) U ile öğretmeni arasında yaşanan olumsuz iletişimin, aynı öğretmenin U'ya yazmak üzere olduğu referans mektubunun niteliğini olumsuz yönde etkileyebileceği; iv) bunun sonucunda, U'nun başvurmuş olduğu yurtdışındaki bir üniversiteden gelen yanıtın da olumsuz olarak gelebileceği; v) aynı üniversitenin U yerine bir başka ülkedeki bir öğrenciyi kabul etmesine yol açan bu sonucun, o üniversitenin ilgili öğrenciyi göndereceği yazılı iletinin niteliğini değiştirebileceği, vb. gibi kurgulamalar yapılabilir. Kısaca, içsel dizgenin öteki dizgelerdeki iletişimi niteliğini nasıl etkileyebileceğini göstermeye dönük olan bu kurgusal örnekleme daha farklı biçimlerde de ötelenebilir. Sonuç olarak, içsel dizgelerin çözümlenmesi edimbilimsel iletişim modellerinin konusu olmasa da, bu dizgenin öteki iletişim dizgeleri ile olan etkileşimin öneminin Dizge modeline yansıtılması gerekir.

3.2 Kişilerarası Devingen İletişim Modeli

Bir davranışın “**ne anlama geldiğini**” sormak yerine “**nasıl anlamlandırıldığı**” sorusu ile ilgilenen Edimbilimsel yaklaşım çerçevesinde Fisher ve Adams’ın (1994), Kişilerarası Edimbilimsel İletişim Modelinde (bkz.çiz 2) yukarı doğru gittikçe genişleyen sarmal çizgi iki kişi arasında sürekli olarak devinen/ değişmekte olan etkileşim/anlam yaratma sürecini simgelerken, onu çevreleyen ‘bağlam’, sözü edilen (öbeksal, kurumsal, toplumsal) dizgeleri göstermektedir (s.24). Bu yönüyle, yalnızca ileriye doğru işleyen bir iletişim sürecini temsil eden F&A modelinin 4 numaralı ilkede belirtilen geriye doğru işleyen anlamlandırma süreçlerini yansıtmadığı görülüyor. F&A’nın etkileşimsel yaklaşımının temel ilkelerinden birisi olan bu ilke anımsandığında:

İlke 4 “Bir iletişimin anlaşılması, bu sürecin tamamlanmasından sonra geriye dönülerek yorumlanmasıyla, (artzamanlı olarak) gerçekleşir” (Fisher ve Adams, 1994:15).

Bu ilkeye göre; kişiler geçmişteki iletişimlerini sürekli olarak yeniden tanımlamakta ve yorumlamakta; bu süreç içerisinde iletişim ereği (goal) ve anlamı da sürekli olarak değişmektedir. Kısaca “iletişimin özü” değişimdir”(s.16).

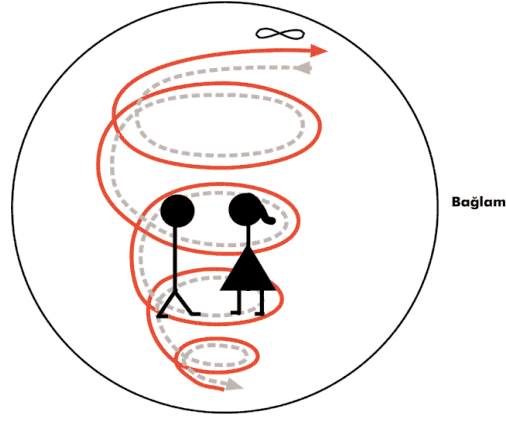
Bu ilke, örneklenecek olursa; iletişim sürecinin bir noktasındaki iletişim, bir ölçüde A ile B nin geçmişteki iletişimlerine bağlı olarak yorumlanırken, bu yeni etkileşim çerçevesinde, geçmişteki iletişim de geriye dönük olarak, yeniden yorumlanıp, yeniden tanımlanacaktır. Sözelimi B, geçmişte A’nın ‘içtenlikli bir övgü’olarak anlamlandırıldığı bir sözcesini, yeni bir iletişim durumu sonucunda geriye dönerek “yalan söylüyormuş”¹¹ biçiminde yeniden anlamlandırabilir (ya da “gerçekten içtenlikliymiş” biçiminde anlamı güçlendirebilir, “gerçekten öyle miydi” biçiminde sorgulayabilir.)

Özetle, kişilerarası iletişim etkinliğini, yalnızca ileri doğru işleyen bir süreç biçiminde simgeleyen F&A’nın Edimbilimsel İletişim Modeli’nin, anlamlandırma sürecindeki artzamanlılık özelliğini yansıtmadığı söylenebilir.

Kişilerarası iletişim sürecinde geriye doğru da işlenmekte olan anlamlandırma süreci F&A’nın kişilerarası modeline yansıtıldığında, ortaya çıkan **Kişilerarası Devingen İletişim Modeli** aşağıda gösterilmiştir (Bkz. Çizim 4).

11 Kurgulanmış kimi örnekler :

- “şaka yapıyormuş”
- “bana hep yalan söylediğini düşünmüştüm. Oysa doğruymuş.”
- “Babamla dün yaptığım tartışma aslında çok çocukçaydı”
- “Söyledikleri aslında önemsizmiş”

Kişilerarası Devingen iletişim modeli.

Çizim 4. Kişilerarası Devingen İletişim Modeli

Bu model katılımcılar arasındaki sürekli etkileşimi ve bu bağlamda anlamın değişkenlik özelliğini vurgulamayı amaçlamaktadır. Yukarı doğru ilerleyen sarmal, geçmişteki iletişim süreçlerinin yeni etkileşimler üzerindeki etkisini; ters yönde ilerleyen sarmal ise geçmişteki iletişimlerde oluşan anlamların, yeni etkileşimlere bağlı olarak evrilmesini ve yeniden yapılanmasını simgelemektedir.

F&A'nın Edimbilimsel modeline temel oluşturulan 2 no'lu ilke'nin de bu modelde daha açık biçimde yansıtıldığı söylenebilir.

İlke 2, “İletişimsel davranışlar kendi başlarına ve kendi içlerinde değil, birbirleriyle olan ilişkiler örgüsü için de tanımlanır, ya da yorumlanırlar”(s.12).

2 no'lu ilke ötelenerek, bu ilişkinin salt tikel iletişimsel davranışlar için geçerli olmadığını, aynı zamanda, birbirinden bağımsız görünen iletişim örüntüleri (metinler) arasında da bulunduğunu söylemek olanaklıdır. Başka bir deyişle;

Bir iletişim olayı kendi başına ve kendi içinde değil, öteki iletişim olayları ile olan ilişkiler örgüsü içerisinde tanımlanır ya da anlamlandırılır.

‘Metinlerarasılık’ kuramlarıyla (Bkz. Dressler, 1984; Dijk, 1997) da desteklenebilecek olan bu ilkenin etkileşimsel yaklaşımın dayandırıldığı Dizge Kuramı ve öteki beş temel ilke ile de bağdaştığı görülüyor.

Bu çalışmada yer alan tartışmalar ve önerilen iletişim modeline ilişkin görüşler kişilerarası iletişim sürecinde iletişimsel davranışların anlamlandırılmasına ilişkin iki temel çıkarımla sonuçlandırılabilir. Bu çalışmada **Anlamda Devingenlik İlkesi** olarak anılacak olan bu ilkeler aşağıdaki biçimde özetlenebilir:

1. Bir iletişim sürecinin bir kesitinde, bir sözcenin anlamı (edim değeri), söylem içerisindeki sonuçsal/kesin anlamı(A) değil, değişmeye açık geçici(G) anlamıdır. Bu anlam (A^G) olarak gösterilebilir. Buna göre, bir sözcenin anlamı kişilerin iletişim deneyimlerine koşut olarak $A^{G1}..A^{G2}..A^{G\infty}$ biçiminde değişmeye açıktır.

Bu ilkenin sözcü düzeyinde olduğu gibi metin düzeyine de uygulanabileceği ileri sürülebilir: Bu durumda,

2. Benzer biçimde, bir etkileşim birimi (örneğin bir dil olayı) sona erdiğinde, metin düzeyinde oluşan anlam (söylem değeri) de, sonuçsal olmayıp, daha sonra kurulacak iletişim sürecinde yeniden oluşturulmaya ya da değişmeye açıktır. Eşdeyişle, bir söylemsel biriminin anlamı SA olarak gösterildiğinde: Bir söylem yoluyla yaratılan anlam geçici söylemsel anlamdır (SA^G). Bu anlam kişinin katıldığı öteki sözel etkileşimler yoluyla değişmeye açıktır. Söylemin, anlamlandırma sürecindeki bu devingenliği de şöyle gösterilebilir: $SA^{G1}, SA^{G2}, \dots, SA^{G\infty}$

Sözgelimi, bir kimse önemseyip, alındığı bir konuşmanın, daha sonra yapılan bir konuşma ışığında, yalnızca bir şaka olduğu sonucuna varabilir. Eşdeyişle, “aşağılama” işlevi taşıdığı düşünülen bir karşılaşımın söylemsel anlamının “şaka yapma” olduğu daha sonradan belirlenebilir.

4.0 Sonuç

Bu çalışmada Fisher & Adams’ın Edimbilimsel İletişim Modeli’nden yola çıkılarak, geliştirilen **Kişilerarası Devingen İletişim Modeli**’nde, kişilerarası iletişimde sürekliliği, değişimi ve devingenliği öne çıkaran F&A modeline ek olarak, 1) iletişim dizgeleri arasındaki etkileşim akışkanlığı, 2) iletişimin artzamanlı olarak anlamlandırılma özelliği ve buna bağlı olarak, anlamlandırma sürecinin devingenliği vurgulanmaktadır.

Modeller, olayların özünü oluşturan ilişkilerin anlatılmaya çalışıldığı bir tür örneksemelerdir (Sereno & Mortensen, 1979). İletişim modellerinin amacı da insan iletişiminin daha yalın bir anlatıma dökülerek anlaşılabilir kılınmasıdır. Ne var ki, iletişimi modelleme ya da onu yalınlaştırarak anlaşılır kılma çabaları, bir yandan insan iletişimini açıklama yönünde yeni bir adım oluştururken, bir yandan da, ‘insan iletişiminin ne denli karmaşık bir süreç olduğunu ve bu konuda daha ne çok yol gidilmesi gerektiği’ gerçeğini ortaya koyuyor.

Kaynakça

Beaugrande, R. De, & Dressler, W.U. (1981). *Introduction to Text Linguistics*. Essex: Longman.
Dijk, van Teun. (1997, II). *Discourse as Social Interaction*. London: Sage.

- Dökmen, Üstün (1999). *İletişim Çatışmaları ve Empati*. İstanbul:Sistem Yayıncılık.
- Duck, Stephen. (1985). "Social and personal relationships". M.L Knapp ve G.R Miller, *HANDBOOK OF INTERPERSONAL COMMUNICATION* içinde (665-686). Beverly Hills, CA:Sage Publications.
- Erdoğan, İrfan. (1997). *İletişim, Egemenlik Mücadeleye Giriş*. İstanbul: İmge Yayınları.
- Fisher, B.A. &Adams, K. (1994). *Interpersonal Communication: Pragmatics Of Human Relationship*. Singapore: Mc Graw-Hill.
- Knapp, Mark (1984). *Interpersonal Communication and Human Relationship*. Boston: Ally Bacon.
- Lasswell, Harold (1948). "The Structures and functions of communication in society" W.Schramm (ed.)*MASS COMMUNICATION* içinde.Urbana: University of Illinois Pres, s.117-130.
- Mc Quail, D. & Windahl, S. (1997), *Kitle İletişim Modelleri*, Çev. Konca Yumlu, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Orbe, A &Bruess. (2005). *Contemporary Issues In Interpersonal Communication*. L.A: Roxburry Publishing Co.
- Rapoport, A. (1968) "Foreword," Buckley, W. (ed). *MODERN SYSTEMS RESEARCH FOR THE BEHAVIORAL SCIENTIST* içinde. Chicago: Aldine Publishing Co. s.79-96.
- Ritzer, G., Kammeyer K. C. W. & Yetman, N.: (1982), *Sociology*. Boston: Allyn and Bacon.
- Schiffirin, Debora. (1994). *Approaches To Discourse*, Cambridge (USA): Blackwell Publishers.
- Sereno, K.K. & Mortensen, C. David (1970). *Foundations Of Communication Theory*, New York: Harper & Row.
- Sperber, Dan, ve Wilson D. (1986). *Relevance: Communication and Cognition*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Tubbs,S. & Moss,S. (1974).*Human Communication:An Interpersonal Perspective*.New York:Mc Graw.
- Usluata, Ayseli. (1991). *İletişim*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Watzlawick,P., Beavin, J., H., & Jackson, D. D. (1967). *Pragmatics of Human Communication: A Study of Interactional Patterns, Pathologies and Paradoxes*. New York: Norton.
- Wiggins, J., A., Wiggins, B., & Zanden, J.V. (1994), *Social Psychology*, New York: McGraw Hill.